

ДІАГНОСТИЧНИЙ ВИСНОВОК ТА ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Тамара Ілляшенко,
кандидатка психологічних наук,
старша наукова співробітниця,
провідна наукова співробітниця лабораторії
психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами,
Український науково-методичний центр практичної
психології і соціальної роботи
E-mail: tamara.dmitryevna@gmail.com

У сучасному методичному забезпеченні діяльності інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) [1] поняття «діагностичний висновок» немає. Натомість є Висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи. Саме цей Висновок є документом, який надходить до команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами (ООП) у закладі освіти і виступає основою для побудови програми її розвитку. Зрештою, немає принципового значення, як названо цей документ, бо діагностика і є оцінкою. Проблема полягає у тому, як здійснюється оцінка, до яких результатів вона приводить і як слугує психолого-педагогічному супроводу дитини.

Очевидно, розробники методичного керівництва віддали перевагу назві «оцінка», бо, по-перше, поняття «діагностика» пов'язували переважно з медициною, від якої в системі інклюзивного навчання намагалися відмежуватися, по-друге, дотримувалися «індивідуальної моделі підтримки» [1, с. 7], обмежуючись переліком різних труднощів дитини у різних сферах її психічної діяльності як унікального явища, яке не підлягає узагальненню на відміну від діагнозу, у якому відображається типове.

Дотримання названих засад призвело до проблем, які переживає сьогодні психолого-педагогічна діагностика в системі освіти дітей з ООП і які є набагато глибшими, ніж заміна її назви синонімом.

У нині чинних методичних рекомендаціях щодо діагностичної діяльності ІРЦ основним поняттям для психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини з ООП є її освітні труднощі. Вони диференціюються як більші чи менші і відповідно визначається кількість допомоги для їх подолання. Це – чисто арифметичний підхід до такого складного явища, як психолого-педагогічна діагностика, і він негативно позначається на Висновку про психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, зокрема, на рекомендації обсягу допомоги дітям, віднесених до різних категорій.

Основне, що випадає з процесу сьогоднішньої оцінки розвитку дітей в ІРЦ, є взаємозв'язок між їхніми освітніми труднощами і причинами, які їх зумовлюють. А саме у з'ясуванні цього взаємозв'язку і полягає розгортання діагностичного процесу, який спрямований на виявлення психологічних механізмів виникнення певного явища, зокрема — освітніх труднощів. Тільки за такої умови можливий висновок з корисними для педагогічної практики рекомендаціями. Проста фіксація різних труднощів перериває діагностичний процес на його першому етапі.

У психодіагностиці ще з часів Л.С. Виготського перший етап діагностування називається симптоматичним і не встановлює власне наукового діагнозу, оскільки обмежується переліком спостережуваних явищ, які можуть мати різну причину. У нашому випадку констатуються освітні труднощі і сфери їх прояву, проте не передбачається з'ясування причин, тому можливості корекційного впливу на них дуже обмежені.

Наступним кроком до встановлення повноцінного психолого-педагогічного діагнозу є з'ясування походження того чи іншого симптому, що досягається через виявлення взаємозв'язків між ними як первинних і похідних від них, а також факторів соціального середовища, під впливом яких вони формувалися. Значущим є встановлення первинного

порушення, з якого починає розгортатися складна картина порушених і збережених психологічних функцій у цілісному психологічному образі дитини. І тут необхідне професійне мислення психолога, який здійснює психолого-педагогічне діагностування (оцінку) розвитку дитини з ООП та за індивідуальними проявами бачить типове. Саме у типовому сконцентрований увесь відображений у системі наукових понять досвід вивчення того чи іншого явища. Виявлення типового у численних індивідуальних проявах дозволяє робити прогноз, без якого неможливо побудувати програму корекційного втручання. Намагання побудувати індивідуальну програму розвитку (ІПР) дитини з ООП без діагнозу і прогнозу, який з нього випливає, це – шлях навмання без уявлення про його мету і способи її досягнення.

Саме прогноз дозволяє добирати ефективні педагогічні методи роботи з дитиною. Сьогодні спостерігається тенденція уникнення прогнозу з остраху обмежити перспективи соціалізації осіб з особливими потребами (ОП). Проте, на нашу думку, це — хибна позиція. Реалістичний прогноз, насамперед, сприяє добору методів педагогічного впливу, які справді можуть привести до досяжних успіхів і допомогти уникнути песимізму від їхньої невідповідності очікуваням. Це, зокрема, важливо не тільки для педагогів, але й для батьків, бо робить їх свідомими учасниками обговорення умов навчання і виховання дитини і допомагає зробити вибір на її користь. Крім того, названий діагноз дав би можливість педагогам і батькам розширювати знання про нього, розуміти увесь обсяг поведінкових проявів, які траплятимуться у процесі взаємодії з дитиною і які у Висновку всі описати неможливо.

Отже, щоб цілеспрямовано будувати ІПР, потрібно мати якісний Висновок ІРЦ про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Тимчасом Висновки, з якими нам вдалося познайомитись, фактично є довгим переліком не пов'язаних між собою і ніяк не пояснених когнітивних, мовленнєвих, емоційно-вольових, соціоадаптаційних і ще

інших численних труднощів дитини. Почасти ці труднощі спостерігаються у процесі її обстеження, але велика частина з них, особливо, коли йдеться про поведінкові, особистісні проблеми, переноситься із супровідних документів, бо в умовах ІРЦ протягом обмеженого часу їх спостерігати неможливо. Цінність інформації, наданої замовником психолого-педагогічного оцінювання розвитку дитини незаперечна, бо дозволяє спрямувати його у відповідному напрямку, побудувати гіпотези про виникнення заявлених труднощів та план діагностування з використанням необхідної і достатньої кількості різних методик.

Сьогодні у розпорядженні працівників ІРЦ є чимало різних діагностичних засобів, включаючи й визнані зарубіжні. Проте часто використовуються вони без достатньої користі для Висновків, які надаються замовникам. У таких випадках у Висновки фактично переноситься протокол обстеження дитини – розрізнені результати використання спостереження і діагностичних методик. Усе це — робочий матеріал психологів, він мало зрозумілий і нічого не говорить ні педагогам, ні батькам. І ті й інші хотіли б мати пояснення причин усіх тих симптомів, які вони й самі добре знають, і які складають зміст їхніх скарг, та отримати зрозумілу пораду, як з ними впоратися.

Щоб зробити такі висновки, треба логічно поєднати усі отримані результати у процесі обстеження дитини. Це є найскладнішим завданням, проте без його розв'язання не може бути ні прогнозу, ні рекомендацій — визначення способів подолання чи пом'якшення недоліків та використання як опори певних «сильних» психологічних властивостей особи.

На жаль, сьогодні процес психолого-педагогічної діагностики в ІРЦ не передбачає цього найважливішого етапу. Потрібно визнати, що методичним питанням його здійснення досі не приділялося необхідної уваги і заповнення цієї прогалини є доволі актуальним, бо обмеження фіксацією симптомів робить неможливими дієві рекомендації щодо

розвитку дитини з ООП та набуття нею компетентностей. До цього фахівців ІРЦ штовхають чинні методичні рекомендації, якими вони керуються, де проголошена відмова від діагнозу, який вважається прерогативою медицини, а сама вона виключена з комплексної оцінки розвитку дитини. Нерозуміння суті психолого-педагогічного діагнозу та його відмінності від медичного, на нашу думку, є основною причиною проблем, які сьогодні не вдається подолати в диференційній діагностиці розвитку дітей з ООП в системі їхньої освіти, зокрема, у комплектуванні її закладів [2].

Насправді психолого-педагогічна і медична діагностика мають свій предмет і слугують різним галузям знань: медицині чи психології, зокрема, педагогічній. Вони не є взаємозамінними, хоч в окремих випадках потребують поєднання. Саме таким випадком є оцінювання розвитку дітей з ООП, адже переважна більшість їх має ряд хворобливих особливостей, які потрібно враховувати у педагогічному процесі та побудові ІПР. Тому медичні відомості повинні займати належне місце і в рекомендаціях як важливої складової Висновку про оцінку психолого-педагогічну оцінку розвитку особи.

Розглянуті тут методичні засади комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей з ООП, які діють сьогодні в ІРЦ і розроблялися для системи інклюзивного навчання, на нашу думку, навряд чи можуть його задовольнити і потребують суттєвого удосконалення. Щоб зробити зміст Висновку про психолого-педагогічну оцінку розвитку особи корисним для педагогічної практики, потрібно повернутися від переліку труднощів у різних сферах її психічної діяльності до вивчення її самої, тобто усіх її психологічних особливостей у взаємозв'язку, що й створює образ неповторної індивідуальності.

Особливо тривожним є те, що сьогоднішня психолого-педагогічна оцінка розвитку дітей з ООП є єдиною у системі їхньої освіти і поширюється на спеціальну освіту, особливо на спеціальні класи, про що

свідчить нещодавно затверджений Порядок утворення та умов функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти, який набуде чинності з першого вересня 2025 року [3], проте навряд чи приведе до позитивних результатів.

Список використаних джерел:

Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі / укладачі: Прохоренко Л. І., Ярмола Н. А., Набоченко О. О., Данілавичюте Е. А. та ін.. 2021. 200 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvnenavchannya/2021/12/31/Metod.rekom.dlya.IRTS.31.12.pdf> (дата звернення: 19.05.2025).

Про затвердження Порядку зарахування осіб з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів освіти, їх відрахування, переведення до іншого закладу освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.08.2018 року № 831. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0945-18#Text> (дата звернення: 19.05.2025).

Про затвердження Порядку утворення та умов функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.08.2024 року. № 1182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-24#Text> (дата звернення: 19.05.2025).